

מקרה אני דורש

במה לעיון במקראות בדרך רבותינו

גליון מס' 33

פרשת וילך

ה'תשפ"ג

הרב ישעיהו לוי שליט"א

הפירושים ומסיימם, להוכיח שלא משום זיקנה מתקדמת לאיטה פרש אז משה, אלא משום מאורע מכוון משמים לבו ביום: או שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה, או שבאותה שעה ניטלה ממנו הרשות וניתנה ליהושע.

בניגוד לרש"י, אונקלוס מתרגם את "לא אוכל", "לית אנא יכיל" – "לא אוכל" כמשמעו במקום 'לית לי רשות', איני רשאי. השווה תרגומיו ל"לא תוכל" למעלה יב, יז; טז, ה; יז, טו; ועוד. לדעתו משה "לא [י]וכל" כפשוטו, מחמת זיקנה ולא משום העדר רשות. לתמיהת רש"י (והגמרא בסוטה) מן "לא כהתה עינו ולא נס לחה" ישיב אולי אונקלוס שעל אף שלא דעך משה כמצופה ל"בן מאה ועשרים שנה", בכל זאת נזרקה בו זיקנה דיה לעכבו מלהנהיג עם עצום ורב, כל שכן מלכבוש להם דרך בארץ אויב. מה עוד שלא ראוי היה שיחזיק בשלטון עד שייחלש לגמרי, וטוב עשה לפרוש בעודו בכוח, "עד אשר לא תחשף השמש והאור והירח והפוככים" (קהלת יב, ב). או שמא "לא כהתה עינו ולא נס לחה" רק בנס, ואין סומכים עליו.

מסתבר שאפילו רש"י לא פירש את שפירש מפני שאלת הזיקנה, אלא הוא בא ליישב קושיה סמויה קשה ממנה. והיא, מה פשר "וילך משה"? מאן הלך ולאן, הלא מראש הספר עומד משה ומדבר "דברים" "אל כל ישראל" (למעלה א, א). אבן עזרא, רמב"ן, וחזקוני מסבירים כולם בסגנון דומה שעם פיזור האספה הכללית הלך משה ממקומו אל השבטים במחנותיהם לדבר אליהם דברי פרידה. אפשר שרש"י דחה את הסברם כיון שתיאור נאומו של משה פה, "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל", מקביל לגמרי אל שם, "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל", ומשמע אפוא שמדובר באותו מעמד.

אך בשמואל ב טו, כד, תוך סיפור בריחת דוד ונאמניו מירושלים מפני אבשלום, נאמר: "והנה גם צדוק וכל

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל. ויאמר אלהם, בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, לא אוכל עוד לצאת ולבוא, וה' אמר אלי לא תעבר את הירדן הזה (לא, א-ב)

פירש רש"י: "וילך משה וגו'. לא אוכל עוד לצאת ולבוא – יכול שתשש כחו, תלמוד לומר 'לא כהתה עינו ולא נס לחה' (להלן לד, ז). אלא מהו לא אוכל? איני רשאי, שניטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע. וה' אמר אלי – זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבוא; לפי שה' אמר אלי. דבר אחר, לצאת ולבוא בדברי תורה. מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה. אנכי היום – היום מלאו ימי ושנותי; ביום זה נולדתי וביום זה אמות".

הפירושים לפסוק ב מיוסדים כולם על סוטה יג, ב, למעט הדבור על "וה' אמר אלי". קיימים מספר נוסחים כאן ברש"י נבדלים בסדר דבריו. העתקנו לפי הנוסח שכנראה היה לפני רבי עובדיה מברטנורה ורבי אליהו מזרחי, ושהוא לכאורה המרווח. תחילה מפרש רש"י מדוע לא יוכל עוד משה לצאת ולבוא. וודאי לא מחמת זיקנה, שהרי "לא כהתה עינו ולא נס לחה". אלא, מפני שניטלה ממנו הרשות. מתי ובמה ניטלה? במניעתו מלעבור את הירדן.

זהו פירוש קרוב לפשוטו של מקרא, אולם עולה ממנו ש-ו'ו של "וה'" אינה חיבור גרידא אלא הוראתה 'כי', או בלשון רש"י, 'לפי ש-'. לכן נזקק רש"י אל "דבר אחר", לפיו "לא אוכל" אינו צריך הטעמה נוספת, שכן משמעו שמשא אינו כשיר "לצאת ולבוא", כי היציאה והביאה הן בדברי תורה ונסתם ממנו מעיין התורה. "וה' אמר אלי וגו'" נעשה אפוא היגד לעצמו ונימוק חדש מדוע תעבור מעתה ההנהגה ליהושע, ו-ו'ו של "וה'" היא ו'ו חיבור שכיחה.

הדיבור "אנכי היום – היום מלאו וכו'" חוזר לשני

הַלֹּוִים אֶתֹו נְשָׂאִים אֶת אֶרֶון בְּרִית הָאֱלֹהִים, וַיִּצְקוּ: (וַיִּצְיִגוּ, העמידו) אֶת אֶרֶון הָאֱלֹהִים, וַיַּעַל אֲבִיתָר, עַד תָּם כָּל הָעָם לַעֲבֹד מִן הָעִיר. "וַיַּעַל אֲבִיתָר" משמעו 'הלך' או הסתלק, מעין "וַיַּעַל מִן הָאָרֶץ" (שמות א, י), ובא להסביר מדוע צדוק הוא שנשא את הארון בראש "כָּל הַלֹּוִים" ולא אביתר אביו שהיה עד אז הכהן הגדול. לאן ולמה הסתלק אביתר? כותב רש"י על אתר, "אותו היום נסתלק מן הכהונה, ששאל באורים ותומים ולא נענה, ונכנס צדוק תחתיו. וכן שנינו בסדר עולם ובסדר יומא" (עג, ב; רש"י מזכיר את המאורע גם בברכות ד, א, ד"ה ואביתר).

מעתה יתפרש "וַיַּלֶּךְ מֹשֶׁה" כמו "וַיַּעַל אֲבִיתָר", שהסתלק או סולק מגדולתו. לכן הראה רש"י שלא תשש כוחו של משה, אלא "ניטלה ממנו" הרשות וניתנה ליהושע, או "נסתמו ממנו מעיינות... חכמה", ממש ככל הקורה את אביתר, אשר הועבר ממשרתו מפני בנו ושלא נענה באורים ותומים. "הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" שדיבר משה היו לפיכך התנצלות מדוע "וַיַּלֶּךְ".

יובן לפיכך מדוע אפילו בפירושו הראשון אין רש"י מסתפק בכך שנגזר על משה לא להיכנס לארץ ולכן לא יוכל אחר מעבר הירדן "עוֹד לָצֵאת וּלְבֹא". אלא, רש"י מדגיש ש"ניטלה ממנו" הרשות וכו'. עונשו של משה לא היה בלבד שימות בערבות מואב ולא יראה את ארץ ישראל, אלא גם שירד מגדולתו. "יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל", אינכם מנהיגים ראויים, ו"לִכֵּן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֹּהֶל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם" (במדבר כ, יב). ולמעלה א, לח, "גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בְּגִלְלֶכֶם לֵאמֹר, גַּם אֶתָּה לֹא תָבֵא שָׁם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון הָעֹמֵד לְפָנַי הוּא יָבֵא שָׁמָּה; אֹתוֹ חִזַּק כִּי הוּא יַנְחִלָנָה אֶת יִשְׂרָאֵל". יותר ממה שיהושע החליף את משה מפני שעל משה נגזר למות מחוץ לארץ המובטחת, משה מת מחוץ לארץ כדי שיהושע יכניס במקומו את ישראל לתוכה. ואפילו עוד בחיי משה, ביומו האחרון, ניטל ממנו השלטון ונמסר ליהושע.

שמא לכן פותח רש"י בדיבור, "וַיַּלֶּךְ מֹשֶׁה – וגו'", הנראה ריק מתוכן, שכן אליו יתקשר אל נכון כל המשך הפירוש. אולם בלאו הכי יש אומרים שדרך רש"י לשלב בפירושו את התיבות הראשונות של כל סדר, אמנם בדילוג על התחלות מעין "וַיֵּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה" היכן שבאו ללא פירוש (בניגוד, למשל, אל שמות יב, א).

ולולי דברי רש"י מזה ורמב"ן וסיעתו מזה, אבל אולי לדעת אונקלוס, הוראת "וַיַּלֶּךְ" היא 'המשיך', כמו "וַיִּסַּע אֲבָרָם הָלוֹךְ וְנֹסֵעַ הַנֶּגְבָּה" (בראשית יב, ט), או "וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד" (שמות יט, יט). לאמור שאחר שסיים משה בסדר נצבים את משנה תורה ומוסרי ה', המשיך

לדבר "אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" דברים אחרים, דברי עצמו יאים לפרידה, פיוס והצגת יהושע מחליפו והתראה שירת וברכות. וראה ר"י בכור שור.

***

הַקֹּהֶל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרָף אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת (לא, יב)

פירש רש"י: הָאֲנָשִׁים – ללמוד, וְהַנְּשִׁים – לשמוע. וְהַטָּף למה בא? לתת שכר למביאיהם.

מקורו בברייתא בחגיגה ג, א. "אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאיהן". כנראה שאלו על מטרת הבאת טף קטנים לגמרי אשר אינם ראויים ללמוד או לשמוע, ואילו ילדים קרובים להתבגר הם בכלל "לְמַעַן יִלְמְדוּ" והילדות בכלל "לְמַעַן יִשְׁמְעוּ". גֵּרָף אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיךָ, אם זכר אם נקבה, מצורף בוודאי אל "הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים".

ורש"י ביקש ליישב את הכפל "לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ", הלא די היה לכאורה "לְמַעַן" יחיד, ושיתכתב, "לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ" ברצף, כעין שייאמר בפסוק הבא, "וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וּלְמַדּוּ לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם". אלא, שתי מגמות בכתוב לשני קהלים: נשים באות "לְמַעַן יִשְׁמְעוּ" את "דְּבָרֵי הַתּוֹרָה" נקראים מפי המלך, בעוד אנשים "יִלְמְדוּ" כלומר ידרשו את התורה הכתובה, כי מדין שומע כעונה כאילו קראוה בעצמם.

מעתה קשה היכן "לְמַעַן" שלישי ומגמה שלישית בעבור הקהל השלישי, "הַטָּף"? מה עוד שפירוט המגמות חוזר אחורה ופותח בשמיעת "הַנְּשִׁים" למרות שקדמו להן "הָאֲנָשִׁים" (ו בהכרח, כי למידה נוספת על שמיעה ולא תוכל להקדימה), אך בדילוג על הנוגע ל"טף". אלא, אין שום מגמה בהבאת הטף כשלעצמם, שכן מדובר כאמור בקטנים לגמרי. ובכל זאת יבואו "לתת שכר למביאיהם".

ויש להטעים שמאחר שייקהלו כל "הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים", בלאו הכי ייאלצו להביא אתם את הקטנים, באין מי שישמור עליהם מחוץ למקדש. יוקשה אפוא "למה בא הטף" בציווי מיותר לכאורה. והתשובה, "לתת שכר למביאיהם", כאשר הכורח הופך לקיום מצוה.